

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розглядається процес формування готовності до професійної діяльності, якою можна цілеспрямовано керувати, якщо правильно побудувати модель навчально-виховного процесу, створити психолого-педагогічні умови та використати педагогічно доцільні технології.

Ключові слова: готовність, професійна діяльність, професійна підготовка.

Постановка проблеми

Професійна підготовка кадрів — спеціалістів різних галузей — у будь-якій країні є надзвичайно важливим завданням держави. Його розв'язання набуває своєї гостроти залежно від того, наскільки близько стоять ті чи інші спеціалісти до сфери життєдіяльності суспільства.

На жаль, як показав аналіз реальної ситуації, значна частина соціальних працівників у професійно-особистісному плані виявилася сьогодні не підготовленою до поліфункціональної, багатоцільової діяльності в умовах динамічного соціуму, оскільки це потребує мобілізації особистісних і мікросоціальних ресурсів людини у різноманітному і суперечливо активному соціальному середовищі.

Сучасне суспільство, виробництво, ринок товарів, послуг і праці відрізняються швидкими темпами змін не тільки в суспільстві, а й в освіті. Динамізм і невизначеність, притаманні нашому життю, виявляються на всіх рівнях — глобальному, регіональному, соціальному, індивідуальному. Ці принципово нові умови висувають інші вимоги до підготовки фахівців на всіх рівнях професійної освіти. Професійно-особисте становлення фахівця припускає формування в нього творчої готовності до професії. Тому однією з основних проблем підготовки соціальних працівників, на наш погляд, має стати дослідження щодо виховання професійно-значущих якостей майбутніх соціальних працівників через формування готовності студентів до майбутньої професійної діяльності.

Мета дослідження: формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у вищих технічних навчальних закладах.

Питання готовності до діяльності розглядається в наукових працях багатьох учених з позицій різних підходів і на різних рівнях: особистісно-діяльнісному (Л.Божович, І.Зимняя, Л.Кандибович, А.Линенко, В.Моляко, А.Понукалін та ін.); особистісному (А.Голомшток, П.Горностай, Н.Захаров, Є.Климов, В.Симоненко);

функціональному (Р.Овчарова, А.Осницький, Н.Пряжников, Д.Узнадзе) та перетворювально-практичному (К.Абульханова-Славська).

У наукових дослідженнях розглядається психологічний аспект готовності, визначено її зміст, структуру та запропоновано шляхи її формування; значно менше уваги приділено педагогічному аспекту готовності до професійної діяльності.

Так, А.Сластьонін [6, 3] вважає готовність до професійної діяльності однією з базових характеристик особи соціального працівника. Він підкреслює особливу актуальність завдання формування готовності студентів, що навчаються за фахом «соціальна робота», до їхньої професійної діяльності. Крім того, низка дослідників відмічає, що випускники вищої школи за фахом «соціальна робота» зазнають труднощі психологічного плану, які виникають через те, що неузгоджується «модель професійної діяльності», яка сформована в їхній свідомості за роки вузівського навчання, з тією реальною обстановкою, в якій їм доводиться починати професійну діяльність соціального працівника. Причини такого положення переважно в тому, що у професійній підготовці студентів — соціальних робітників в основному переважає інформативний бік навчання. Особистість же майбутнього соціального працівника, розвиток її професійно-етичного і духовно-інтелектуального потенціалу нерідко випадають з поля зору організаторів освітнього процесу. Очевидна необхідність виявлення шляхів, форм і засобів формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності, конкретизації її змісту, структурних компонентів і розроблення теоретичних основ її формування в умовах ВТНЗ.

Готовність людини до праці науковцями розглядалася залежно від специфіки структури діяльності. Результати різнопланових досліджень сформували і різні точки зору науковців щодо компонентів готовності. Одна з них представлена в роботах Е.Козлова, Л.Нерсисян, А.Пуні та інших: готовність формується через сукупність мотиваційних, пізнавальних, емоційних і вольових якостей особистості, спрямованості особистості на виконання певних дій; у конкретній ситуації має враховуватись загальний психофізіологічний стан, що забезпечує використання можливостей людини. В.Крутецький [4, 45] розширює поняття готовності, пропонує називати готовністю до діяльності інтеграцію властивостей особистості, що включають і здібності, необхідні для виконання певної діяльності. М.Левітов трактує готовність як цілісне виявлення особистості та пропонує розглядати її формування на основі інтеграції психічних станів і властивостей особистості. На його думку, психічні стани становлять вагому галузь внутрішнього світу людини і характеризують її психічну діяльність. При аналізі підходів різних науковців встановлено, що стан готовності до діяльності розпочинається з постановки мети та формується на основі потреб і мотивів. Наступним кроком є розроблення плану (установки, моделі) діяльності, тобто людина починає втілювати «готовність» у предметні дії, використовує засоби і способи діяльності,

фіксує проміжкові результати діяльності, порівнює їх із поставленою метою, вносить корективи. Рушійною силою цього процесу є домінуючий мотив.

Виклад основного матеріалу

У науковій літературі, аналізуючи структуру готовності особистості до професійної діяльності залежно від її змісту, науковці виділяють три основні компоненти готовності: когнітивний, операційний та мотиваційний. Інші компоненти визначаються конкретним змістом. Так, С.Воробйова вважає, що структура готовності студентів до розв'язання творчих завдань поєднує в собі мотиваційний, змістовий, особистісний та професійний компоненти. О.Бойко виділяє п'ять компонентів у структурі готовності майбутніх магістрів до управлінської діяльності: мотиваційний, ціннісний, пізнавальний, діяльнісний та особистісний [1, 56]. Визначення поняття готовності студентів — майбутніх соціальних працівників — до професійної діяльності вимагає більш детального аналізу сутності готовності, особливо з погляду психології, а саме: готовність трактується як стан чи властивість людини, що може і бажає щось виконати; стан, за якого все зроблено, готове для чогось. Більшість авторів розглядають її як певний психічний стан.

У більшості досліджень категорію «готовності» співвідносять з метою і кінцевим результатом професійної підготовки. Підґрунтям такої думки є положення про те, що ефективність будь-якої діяльності визначається психологічною і практичною готовністю до неї (М.Дьяченко, Л.Кандилович, Н.Левітов, К.Макогон, О.Мороз, О.Савицька, Д.Узнадзе).

Таблиця 1

Окремі складові готовності до професійної діяльності за різними науковими джерелами

Окремі складові готовності до професійної діяльності	Автори
Мотиваційні компоненти; емоційні компоненти; пізнавальні компоненти; вольові компоненти	М.Дьяченко, Л.Кандилович
Мотиваційний компонент; операційний компонент; орієнтувальний компонент; вольовий компонент; оцінний компонент	М.Дьяченко, Л.Кандилович, В.Пономаренко
Психічна спрямованість особистості; інтегральний психофізіологічний компонент; образ структури дій	Л.Нерсисян, В.Пушкін
Ідейна готовність; функціональна готовність; моральна готовність; психічна готовність; спеціальна готовність (теоретична, тактична, технічна й фізична)	А.Пуні

Узагальнення матеріалів, представлених у табл. 1, уможлиблює висновок про те, що чинним підходам до аналізу структури готовності особистості до професійної діяльності на загальнотеоретичному рівні аналізу притаманні суттєві недоліки. Так, видається науково необґрунтованим підхід А.Пуні [5, 29]. Учений, відносячи ідейний і моральний складники до структурних компонентів

готовності до професійної діяльності, не включає до неї мотиваційний і цільовий компоненти, підструктуру професійно важливих якостей, а також блок прийняття рішення, без яких, на нашу думку, говорити про реалізацію принципу цілісності при розв'язанні питання, що обговорюється, не виявляється можливим. Через аналогічні недоліки некоректними видаються й наукові позиції М.Дьяченка, Л.Кандибовича, Л.Нерсесяна, В.Пономаренка та В.Пушкіна. Зокрема, Л.Нерсесян і В.Пушкін до структурних компонентів готовності особистості до професійної діяльності відносять психічну спрямованість особистості, інтегральний психофізіологічний компонент та образ структури дій. При цьому поза увагою науковців залишаються професійно важливі якості суб'єкта професійної діяльності.

Отже, маємо констатувати, що на загальнотеоретичному рівні розв'язання проблеми визначення структури готовності до професійної діяльності спостерігається недостатня обґрунтованість вихідних позицій більшості науковців.

Формування готовності до професійної діяльності відбувається у процесі *професійної підготовки*. Огляд словникових визначень допомагає дійти висновку про те, що термін «підготовка» збагачує поняття «готовність»: підготовка до професії розглядається як процес формування готовності до неї, а готовність — як результат професійної підготовки.

Тому поняття «підготовка» і «готовність» розглядаються більшістю науковців як взаємопов'язані та взаємозумовлені. Так, В.Ковальов під підготовкою розуміє «динамічний процес, кінцевою метою якого є формування такої професійної якості як готовність», а на думку К.Дурай-Новакової, професійна підготовка до практичної діяльності — це не що інше, як формування готовності до неї [2, 54].

Професійна підготовка на сучасному етапі здійснюється здебільшого у процесі професійної освіти, яка для суспільства виступає механізмом розширеного відтворення його професійного потенціалу, умовою розвитку суспільного виробництва та прискорення соціально-економічного прогресу країни.

Важливим для розкриття досліджуваної нами проблеми є розуміння готовності як самостійного психічного явища, представленого М.Д'яченко та Л.Кандибовичем [3, 38]. Науковці визначають готовність як вибірккову та прогнозовану активність особистості на етапі її підготовки до певної діяльності та наголошують, що цей стан виникає з моменту визначення людиною мети діяльності на основі усвідомлених потреб і мотивів. У подальшому готовність розвивається внаслідок вироблення особистістю плану, настанов і моделей майбутніх дій. Готовність у завершальній стадії реалізується у предметних діях, які відповідають чітко визначеним засобам і способам діяльності. Науковці зазначають, що стан психологічної готовності має складну динамічну структуру, виражає сукупність інтелектуальних, емоційно-вольових і мотиваційних складових

психіки людини в їхньому співвідношенні з умовами, що виникли, і майбутніми завданнями.

Будуючи модель готовності майбутніх соціальних працівників до ефективної професійної діяльності, ми виходили з того, що готовність — це не тільки передумова, а й результат діяльності. У структуру готовності входять не будь-які знання, а фонд дієвих знань; не будь-які властивості особи, не набір психічних функцій, а лише ті, що забезпечують відповідній діяльності найбільшу продуктивність. Це цілісна система властивостей особи, результат дії різносторонніх чинників.

Висновки

1. Спираючись на вивчення наукової літератури, під *готовністю до професійної діяльності ми будемо розуміти інтегративне особистісне утворення, що є регулятором та умовою успішної професійної діяльності майбутніх соціальних працівників.*

2. Під час наукового аналізу категорії «готовність до професійної діяльності» ми виявили, що процесом формування готовності до професійної діяльності можна цілеспрямовано керувати, якщо відповідним чином побудувати модель навчально-виховного процесу, створити ефективні психолого-педагогічні умови та використати педагогічно доцільні технології.

3. У зв'язку з вищезазначеним, вважаємо, що показником загальної професійної готовності соціального працівника має виступати комплексна характеристика, що містить в собі вимоги, які пред'являються до теоретичної, практичної і морально-психологічної готовності соціального працівника, й відображає специфіку його професії. Найважливішим компонентом загальної професійної готовності, на наш погляд, є морально-психологічна готовність до соціальної роботи, яка є складною особовою освітою, що забезпечує високі результати професійної діяльності. Сьогодні назріла необхідність в узагальненні результатів досліджень з проблеми готовності до соціальної роботи, в теоретичному осмисленні практики її формування; назріла потреба в розробленні теоретичних основ формування готовності, виявленні педагогічних умов і створенні методичних рекомендацій з її формування у студентів ВНЗ.

4. Принциповим, на наш погляд, є розуміння необхідності формування готовності до майбутньої професійної діяльності студентів вже на початкових курсах навчання. Цей етап особливо важливий для професійного самовизначення студента й усвідомлення ним себе як майбутнього фахівця соціальної сфери. Саме у цей період закладаються основи готовності до майбутньої роботи. Звідси потреба допомогти першокурсникові зміцнитися в правильності свого професійного вибору, визначитися в подальшій спеціалізації, налаштуватися на необхідність формування у себе певних особистих якостей, що відповідають специфіці професії соціального працівника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О.В. Формування готовності до управлінської діяльності у майбутніх магістрів військово-соціального управління: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О.В.Бойко; ІПППО АПН України. — К., 2005. — 252 с.
2. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности к педагогической деятельности / К.М.Дурай-Новакова. — М.: Политиздат, 1983. — 356 с.
3. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И.Дьяченко, Л.А.Кандыбович. — Мн.: БГУ, 1976. — 176 с.
4. Крутецкий В.А. Исследование структуры и условий развития способностей / В.А.Крутецкий. — М.: Просвита, 1978. — 221 с.
5. Пуни А.Ц. Некоторые психологические вопросы готовности к соревнованиям в спорте / А.Ц.Пуни. — Ленинград: Изд-во ГДО ИИФК, 1973. — 32 с.
6. Слостенин В.А. Университетское педагогическое образование: проблемы и решения / В.А.Слостенин // Профессионально-педагогическая культура: история, теория, технология: материалы Всесоюзной науч.-практ. конф. 9–11 октября 1996 г. — Белград: БГУ, 1996. — С. 3–7.

В статье рассматривается готовность к профессиональной деятельности, которой можно целеустремленно руководить, если соответствующим образом построить модель учебно-воспитательного процесса, создать эффективные психолого-педагогические условия и использовать педагогически целесообразные технологии.

Ключевые слова: *готовность, профессиональная деятельность, профессиональная подготовка.*

In the article we considered readiness to professional activity as a process of forming of readiness to professional activity which it is possible purposefully to lead, if properly to build the model of educational-educate process, create effective psychology-pedagogical terms and utilize expedient technologies pedagogical.

Key words: *readiness, professional activity, professional preparation.*